

- (1) Arun Kanti Das GUPTA: Essay in personal bibliography: a bibliography of writings on and by Dr. S.R. RANGANATHAN. Asia publishing house, 1967. (Ranganathan Festschrift, vol. 2). Részletesen ismerteti ezt a munkát Bernard I. PALMER tanulmánya: "RANGANATHAN, the man and his works; view through a bibliograph", Library science, 6 (3), 1969 szept., 273-288.
- (2) 1964 és 1972 közt 17 ilyen cikk jelent meg a Library science-ben.
- (3) Ld. "Colon classification, edition 7", Library science, 6 (3), 1969 szept., 193-242, valamint "Colon classification for economics", uo., 9 (3), 1972 szept., 353-383.
- (4) Megjelent a Revue de la documentation-ban, 14 (4), 1947, 154-177., majd 1948-ban különnyomatként, mint az "Études de classification" I. füzete (FID kiadvány, n° 227).
- (5) Erre vonatkozó elméletét "Design of depth classification: methodology" c. cikkében fejti ki, mely a Library science nyitó cikke volt, 1 (1), 1964 márc., 1-42, - Ld. továbbá; RANGANATHAN: "Colon classification: notational system - towards a plan for its productive use", uo., 9 (1), 1972 márc., 1-37.
- (6) "National social science documentation centre; reflections and suggestions", Library science, 9 (2), 1972 jun., 145-187.
- (7) Tíz kötet jelent meg Papers and proceedings címmel.
- (8) RANGANATHAN nemzetközi hatását mi sem jelzi jobban, mint hogy a Ranganathan Festschrift 1965-ös 1. kötetében megjelent publikációk 11 különböző országból származnak (Library science today, ed. P.N. KAULA). 1972 decemberében a Library science különszámot szentelt RANGANATHAN-nak.

A finn tudományos könyvtárak

Két időszerű szempont: a gépesítés
és az északi országok könyvtári együttműködése

ESKO HÄKLI

1. A SZÁMÍTÁSTECHNIKA MAI TERVEI A FINN TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK VONATKOZÁSÁBAN

ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

Egyes könyvtárak már évek óta kísérleteznek saját, bár korlátozott számítástechnikai rendszereik kiépítésével. Többnyire a folyóiratok vagy a

tankönyvek stb. katalogizálásáról van szó. Az első nevezetesebb kísérlet a Helsinki Egyetemi Könyvtár diákkönyvtárában a tankönyvgyűjtemény kölcsönzési nyilvántartásának automatizálási terve volt (1971). De már itt, a tervezési munkák folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy a tervezett kölcsönzési rendszer nem lesz elég rentábilis - a nagy kölcsönző forgalom mellett sem. A szolgálat nivója érdekében ugyanis kénytelenek voltak on-line rendszert előírni, tudniillik a tankönyvek igénylése a könyvtárhasználaton belül az egyik leginkább határidős forma.

Könyvtáros szakemberek javaslatára az Oktatásügyi Minisztérium 1971-ben tervezési bizottságot hívott létre. A minisztérium a központi tervezés jelentőségét igen erősen hangsúlyozta az egész tudományos könyvtárügy vonatkozásában. Ezzel vége lett a korlátolt, csak egyes könyvtárak szempontjait szem előtt tartó tervezésnek. A bizottság mindenekelőtt a könyvtári racionalizálás általános céljait akarta megfogalmazni és ez a követelő követelményekben fejeződött ki:

- Meg kell javítani a könyvtárigazgatást. Elég és megbízható adattal kell rendelkezni a költségekről egyebek közt pl. a létszámtervezés érdekében. A könyvtáraknak be kell kapcsolódniuk az államigazgatás számítástechnikai rendszerébe.
- Hatékonyabbá kell tenni az irodalom beszerzését és a kooperációt a könyvtárak között.
- Emelni kell a könyvtári szolgáltatások színvonalát, egyebek közt gyorsítani kell a helyi és a könyvtárközi kölcsönzést.
- Csökkenteni kell az üzemi költségeket. Főleg nagy figyelmet kell fordítani a katalogizálás és a bibliográfia területére.

A bizottság elemzései nyomán a legnagyobb racionalizálási eredményeket a katalogizálás különösen munkaigényes területén érték el. Fontos szempont, hogy a katalogizálás költségei a tudományos könyvtárak összes személyi költségeinek egynegyedét teszik ki. A katalogizálás racionalizálására a bizottság a következő követelményeket fogalmazta meg:

- el kell kerülni a párhuzamos munkát,
- le kell mondani a speciális és saját központi katalógusok, gyarapodási jegyzékek stb. hagyományos előállításáról,
- a katalogizálás rendszerét a hajlékonyság és sokoldalúság irányában kell fejleszteni,
- a katalogizálásban és osztályozásban egységes nivót kell elérni,
- a nemzeti bibliográfia közreadását össze kell kapcsolni a hazai irodalom katalogizálásával.

Beható vizsgálatok és elemzések után, melyekben résztvett az állami Számítóközpont is, a bizottság egységes rendszer kiépítését javasolta. Emlékiratát az oktatási miniszternek 1972 júniusában nyújtotta át, és ebben a javasolt rendszerre vonatkozóan a következő alapelveket és célokat rögzítették:

- teljesen integrált, az egész országot átfogó on-line rendszert kell felépíteni központi számítógéppel, amely minden lényeges munkafolyamatot összefog, és amelyhez elvben minden tudományos könyvtár kapcsolódik végberendezésével (terminál),
- a máris központositott feladatokat, mint a nemzeti bibliográfia és az új beszerzések nyomtatott központi katalógusának köreadása, be kell kapcsolni ebbe a rendszerbe, és ha lehetséges, melléktermékként kell őket előállítani,
- a rendszernek szolgáltatnia kell a könyvtárak irányításához szükséges statisztikai stb. adatokat,
- azok a könyvtárak, amelyek közvetlenül nem kapcsolódnak be a rendszerbe, ugyancsak részesedhessenek a rendszer produktumai-ból,
- a rendszernek kompatibilisnek kell lennie a nemzetközi, más nemzeti és, ha lehet, a kereskedelmi rendszerekkel is. Ezért tekintetbe kell venni a nemzetközileg érvényes szabványokat,
- a rendszernek akadálytalan, gyors kapcsolatot kell biztosítania a csatlakozó könyvtárak között, és mintegy az információnyújtás bázisát képeznie,
- a rendszert a könyvtárak részvételével központilag kell megtervezni és kiépíteni, és összhangba kell hozni az állam számítógép politikájával.

MIÉRT KELL AZ AUTOMATIZÁLÁS?

A könyvtárak és főiskolák, valamint a tudományos kutató munka gyors fejlődése új követelményeket állít a könyvtárak elé is. Az utolsó 15 évben Finnországban a tudományos könyvtárügy különféle részterületei a következő mértékben fejlődtek:

- az állomány több mint kétszeresére nőtt,
- a használók száma megháromszorozódott,
- a kölcsönzések száma megnégyszereződött,
- a személyzet létszáma ugyancsak négyszeresére nőtt,
- az igények névleges értéke tizenötszörösére nőtt.

Emelni kell tehát a könyvtárak kapacitását, és ez a hagyományos módszerek fenntartása esetén mindenekelőtt a létszám jelentős növelését jelentené. Ez azonban máris problémákat okoz. 1971-ben a statisztikailag nyilvánított könyvtárak üzemi költségei 25 Mio FMK-t tettek ki. Ebből 15 Mio esik a személyi költségekre és 7 Mio FMK az állomány gyarapítására. A későbbiek folyamán az arány még kedvezőtlenebb lenne, hiszen az emberi munkaerő egyre drágább lesz. Máris nagy nehézségek jelentkeznek Finnországban, hogy a könyvtárak pénzt biztosítsanak új státuszhelyek számára. Az automatizálás távlatilag olcsóbb megoldásnak ígérkezik.

Második szempont, hogy fejleszteni és javítani kell a könyvtárak szolgáltatásait. De éppen ez lehetetlen a hagyományos módszerekkel a létszám igen jelentős növelése nélkül. Az információfeldolgozás új módszerei egyébként is feltételezik az elektromos számítógépek alkalmazását. Harmadszor; rövid idő alatt minden országnak képesnek kell lennie arra, hogy résztvegyen az új nemzetközi bibliográfiai információs rendszerekben és mindenképp vállalja saját publikációinak feldolgozását. Ez egyre inkább számítógépes megoldásokkal (mágneses szalagok stb. segítségével) történik.

Egyre inkább nyilvánvaló tehát, hogy a számítógépes módszerek nyújtják a könyvtári fejlődés számára a megoldást. Mindenesetre fel lehet vetni a kérdést, milyen rendszert építsünk ki; az egyes könyvtárak külön-külön rendszereit vagy egy országos rendszert, off-line rendszert vagy on-line rendszert. Mint már említettük, az Oktatásügyi Minisztérium már a bizottság felállításánál határozottan állást foglalt az első kérdésben: országos rendszer tervezésére van szükség. A bizottság feladata maradt azonban, hogy választ adjon a második kérdésre.

A JAVASOLT RENDSZER ELŐNYEI

A bizottság elemzése arra vezettek, hogy a rendszert on-line elvek szerint és a svéd minta felhasználásával kell kiépíteni. Kezdetben elég lenne egyetlen központi egység, de az egyes könyvtárak végberendezései ide csatlakoznának. A központi memória több nyilvántartásból (regiszterből) állna a szükségletekhez igazodva. Lenne egy központi dokumentumnyilvántartás, ez a bibliográfiai adatokat tartalmazná a lelőhelyadatokkal együtt, továbbá a kölcsönzési feltételek (határidő stb.) rögzítésével. Lenne egy műveleti nyilvántartás, ez tartalmazná a megrendelési adatokat a beérkezések ellenőrzésére, a kölcsönzési adatokat (pusztán az olvasók és a könyvek számait, minden bibliográfiai és személyi adat nélkül). Lenne egy címnyilvántartás a használók, a könyvtárak, a könyvkereskedések stb. adataival. Szükséges egy gazdasági adatnyilvántartás is a könyvelés számára, egy desiderátanyilvántartás és esetleg egy un. MARC-nyilvántartás is, melyben minden olyan bibliográfiai adat megtalálható, amely külföldről géppel olvasható formában rendelkezésre áll.

Későbbi bővítésnek tekinthetjük esetleg a külön nemzeti bibliográfiai nyilvántartást. Még nem egész világos, mi célszerűbb; ezt is a központi dokumentumnyilvántartásba integrálni vagy pedig gyakorlati okokból külön tartani. Az azonban nyilvánvaló, hogy a külföldi beszerzésekről készülő (nyomtatott vagy mikrofilm formában közreadott) központi katalógusokat a központi dokumentumnyilvántartásból kell előállítani.

Az adatok betáplálása vagy közvetlenül a végberendezések segítségével történik, vagy lyukasztó berendezéssel, itt részben esetleg off-line módszerek is szóba jöhetnek. Az alapelv mindenesetre az, hogy minden bibliográfiai adatot csak egyetlenegyszer kell a rendszerbe betáplálni, még-

pedig lehetőleg korán, vagyis már a megrendeléskor. Ebben a folyamatban fel kell használni a rendelkezésre álló külföldi eredményeket is, így pl. a külföldi bibliográfiai mágneses szalagokat. Ily módon már az előszerzeményezés könnyebbé válnék, nemcsak a katalogizálás.

A kölcsönzés számára minden csatlakozó könyvtár állományának nyitva kell állnia, és a keresett művet mintegy "gombnyomással" lehet a másik könyvtárból megrendelni. Ugyanigy könnyen tájékozódhatunk, hogy valamely keresett könyvet egy másik könyvtár már megrendelt, katalogizált stb., és így a felesleges kettős munka elkerülhető.

MIÉRT ON-LINE RENDSZER?

A bizottság teljes mértékben tisztában volt, hogy az on-line rendszer a drágább. A könyvtári gyakorlatban a legtöbb számítógépes rendszer az off-line megoldást alkalmazza, mégpedig két okból. Először is az on-line rendszerrel kapcsolatos könyvtári technikai lehetőségek még viszonylag újak. Másodszor idáig korlátozott, csak egyetlen könyvtárra tervezett rendszerekben gondolkoztak. De ha a számítógéptechnikával egy egész hálózatot akarunk működtetni, a csatlakozó könyvtárak között a kapcsolatoknak akadálytalanoknak, surlódásmenteseknek kell lenniük. A külön off-line rendszerek között a kapcsolatok speciális megoldásokat kívánnak, amelyek részben nehézkesek, de egyben gazdaságtalanok is lehetnek. Sőt ezen az uton éppen a lényeges racionalizálási eredményeket veszítenénk el.

A költségek terén a legnagyobb megtakarítást a bizottság elemzése szerint a többszörös katalogizálás kiküszöbölése útján érhetjük el. A tervezett integrált országos rendszer keretében az új beszerzések a központi memóriába kerülnek be. További példányok esetében már a lelőhely regisztrálása válik szükségessé, ami lényegesen olcsóbb, mint az új, teljes katalogizálás lenne. A felgyűlt bibliográfiai adatok (pl. a nemzeti bibliográfiáé) kezdettől fogva mindenkinek rendelkezésére állnak, és pl. a megrendelendő anyag kiválasztásában, a megrendelés lebonyolításában stb. felhasználhatók.

Ha a kölcsönző forgalom színvonalát biztosítani akarjuk, ugyancsak egyedül az on-line megoldás tűnik megfelelőnek, mert ez könnyűvé és gyorsá teszi a kapcsolatot az egyes könyvtárak között.

Az on-line alapon felépülő katalogizálási rendszer lehetővé teszi pl. a nagy egyetemi könyvtáraknak, hogy a decentralizált munkafolyamatokat a központi katalogizálási rendszer eredményességi fokán végezzék. Ezenkívül biztosítja az akadálytalan kapcsolatot az egyetem saját könyvtári hálózatának tagjai között is.

Megállapíthatjuk tehát, hogy minden könyvtári rutinmunkának bevonása az integrált számítógépes rendszerbe csak az on-line megoldás alapján lehetséges.

De az on-line megoldás mellett nemcsak a funkciók oldaláról lehet érvelni. Emellett szólnak a gazdasági érvek is. A racionalizálás tényleges eredményei csak ezen az uton aknázhatók ki

EGYÜTTMŰKÖDÉS MÁS RENDSZEREKKEL

Központi követelmény volt a javasolt rendszer vonatkozásában, hogy lehetségesnek kell lennie a nemzetközi rendszerekkel való együttműködésnek. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy a rendszer produktumainak, mint a mágneses szalagon levő katalógusadatoknak, más rendszerek keretében is használhatóknak kell lenniük és fordítva, mindez pedig azt, hogy az adatfeldolgozás szabályainak kompatibilisnek kell lenniük a nemzetközi szabvánnyal. Másodsor bizonyos egységességet feltételeznek már a katalogizálási szabályok is. Az együttműködés további foka lesz a különféle számítógépes központok között kialakuló párbeszéd, a központokat szilárd vetetékek kapcsolják majd össze.

Nagy irodalma van már annak, hogyan lehet a nemzeti bibliográfiai mágneses szalagokat felhasználni a katalogizálásban. A sok kísérlet és ellenzés ellenére az eljárás még mindig elég problematikus, és az eredményesség foka mennyiségi tekintetben még semmi módon sem tekinthető általánosan érvényesnek. Függetlenül ez nemcsak a programozás módjától, hanem a gépidő árától is. Van viszont a vélemény, hogy ezek a szalagok tulajdonképpen csak a katalogizálásra és az új címek megrendelésére használhatók eredményesen. Sőt szó esett olyan lehetőségről is, hogy a különféle bibliográfiai mágnesszalagok részére közös feldolgozó központot kellene létesíteni a skandináv könyvtárak és könyvtári rendszerek számára. Így ebben a tekintetben a jövő még elég tisztázatlan.

A vizsgálatok azonban azt mutatták, hogy a Finnországban katalogizált külföldi irodalom 75 %-át Svédországban is feldolgozzák. Finnország és Svédország között tehát a szoros összedolgozás szükséges lenne. Az egyik lehetőség, hogy az ujonnan nyilvántartásba vett adatokat mágneses szalagon eljuttatják egymáshoz, a másik, hogy közvetlen vezeték kötné össze a két rendszer nyilvántartásait. A gyors adatszolgáltatás lényegesen megkönnyítené a munkát a Skandia-terven belül is, amelyről később lesz szó. Ebben a tekintetben azonban még nincsenek konkrét terveink, mert az össz-skandináviai automatizálási elképzelések még igen kezdetleges stádiumban vannak. Az azonban, amit a folyóiratok skandináviai központi katalógusáról tervezünk, bizonyára hozzájárul ahhoz, hogy a közös célt egyéb területeken is kitűzzük és a periodikum-rendszert mindenestre az egész rendszerbe integráljuk. Máris megindultak a konkrét előkészületek. Megszervezték pl. a közösségi munkát, hogy kifejlesszék az egységes katalogizálási gyakorlatot. Egyezségekre jutottak e téren abban, hogy a közös törekvések alapjául az angol-amerikai katalogizálási szabályzat brit szövege szolgál. Olyan tervek is vannak, hogy kísérleteket végezzenek a svéd Libris-rendszer általános skandináviai alkalmazásának érdekében.

Világos, hogy a kitűzött célt nem lehet azonnal és nehézségek nélkül elérni. A rendszereket fokozatosan lehet felépíteni, tekintettel a skandináv és a nemzetközi együttműködés szempontjaira.

Teljesen világos azonban, hogy Skandinávia különösen alkalmas terület egy ilyenfajta együttműködés számára is.

2. A FINN TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK ÉS A SKANDINÁVIAI KÖNYVTÁRI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÁLTALÁBAN

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A skandináviai tudományos könyvtárak együttműködése a szó mai értelmében századunk jelensége. De a vállalkozás egészen a legutolsó évekig a szabad kezdeményezésen alapult. Maguk a kormányok csak a hetvenes évek elején vállalták a közvetlen felelősséget ezen a téren. Igaz, hogy a kormányok pénzügyi támogatása kezdettől fogva nélkülözhetetlen alapja és előfeltétele volt az együttműködés sikerének.

Az északi könyvtárak területén az első összefoglaló vállalkozás a nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen (Északi folyóirat a könyv- és könyvtártügy számára) megalapítása volt 1914-ben. A kezdeményező és első szerkesztő Isak Collija volt a Svéd Királyi Könyvtárból, de minden északi államból társszerkesztők működtek mellette. A negyedéves folyóirat főleg a könyv- és könyvtörténet iránt érdeklődött, de rendszeresen közölt hasznos híreket a skandináv államok és könyvtáraik időszertű kérdéseiről. A folyóirat hasábjain összefoglaló statisztika is jelent meg az északi könyvtárakról, és függelékként elég rendszeresen bibliográfia a skandináv bibliográfiákról és könyvtári szakirodalomról.

ÉSZAKI KÖNYVTÁRI KONGRESSZUSOK

A következő lépés az északi könyvtárosgyűlések megszervezése volt, amelyek 1926 óta máig négy évenként rendszeresen összeülnek valamennyi északi ország mindenfajta könyvtárosának részvételével. A legutolsó gyűlést mintegy 600 résztvevővel Helsinkiben tartották 1972-ben.

A közművelődési könyvtárosok számára még mindig ezek a gyűlések alkotják az északi együttműködés fő szervezeti formáját. (Izland miatt van, hogy a "skandináv" szót gyakran igyekeznek elkerülni.) De már a második világháború előtt felvetődött a gondolat, hogy külön gyűléseket kellene tartani a tudományos könyvtárosok részére. Egyelőre azonban megelégedtek külön szekció létrehozásával a közös kongresszuson belül, ugyanis a háború a hasonló kísérleteknek határt szabott.

Kétségtelen, hogy ezek a nagylétszámú összejövetelek igen ösztönzőek voltak, számos új eszmét, sőt az együttműködésre konkrét terveket vetettek fel. Mindebből azonban mégis igen kevés vált valósággá, nem volt ugyanis senki, aki a felvetett eszméknek a megvalósításáért felelősnek érezte volna magát. Korántsem a tudományos könyvtárak szeparatizmusa volt tehát az, ami arra ösztönzött, hogy az együttműködés új formáit fejlesszék ki. 1947-ben került egy új szervezet létrehozására a sor, ez a Nordisk Vitenskapelig Bibliotekarforbuing (NVBF), az Északi Tudományos Könyvtárosegyesület. Máig ez a központi felelős grémium az együttműködés fejlesztésére a mi területünkön.

Az egyesületnek nincsenek egyéni tagjai, az egyes nemzeti tudományos könyvtárosegyesületekből tevődik össze. Az elnökségben minden államból két személy foglal helyet, ezeket a nemzeti egyesületek delegálják. Mivel az egyesület nem a nemzeti egyesületek csucsszervezete, az elnökség munkája lényegében koordináló jellegű. Így az elnökség munkája egyebek közt a következőkből áll: kétévenként összejövetelek szervezése a tagság részére (minden négy évben ez a nagy északi könyvtáros kongresszus keretében folyik le), kerekasztalkonferenciák szakkérdésekben, amelyeken országonként 3-4 szakember vesz részt, különféle szemináriumok, közös kiadványok, átfogó tervek előkészítése.

Az ilyen különleges üléseken, amelyek 1956 óta csaknem évente összeülnek, egyebek közt a következő témákat vitatták meg: a szerzeményezés gyakorlata, hivatalos nyomtatványok, a hírlapokkal kapcsolatos kérdések, gépesítés, könyvtárigazgatás, könyvtárközi kölcsönzés nemzetközi viszonylatban, kötelempéldány beszolgáltatás, "public relations", könyvtárépítés. Összesen 13 ülést tartottak eddig, a 14. 1973 ősztén Reykjavikban ül össze, először Izlandban.

A legtöbb ülésről, ugyanígy egyes nagy taggyűlésekről is sokszorosított jelentéseket adnak közre. Az egyéb kiadványokból egyebek közt az alábbiak érdemelnek említést: Vocabularium bibliothecarii nordicum (1908), a nemzetközi könyvkölcsönzés kézikönyve (Haakon M. Fiskaa: Internasjonallanetjenste, 1967) és a nagy opusz: Nordisk handbog i bibliotekskundskab 1-3 (1957-1960), az "északi Milkau", ahogy emlegetni szokták. Ez a kiadvány tulajdonképpen Svend Dahl klasszikus, dán művének alapján készült, mint annak negyedik, de teljesen újradolgozott kiadása. (Svend Dahl művének 1. kiadása 1912-ben jelent meg.)

Szemináriumokat, továbbképző tanfolyamokat az orvosi dokumentáció és az ENSZ kiadványok tárgyában rendeztünk.

Az NVBF két legnagyobb vállalkozása egy közös skandináv (egyelőre még nem északi) központi folyóiratkatalógus terve és az ismert Scandia-terv volt. Mivel ez a folyóirat már foglalkozott a Scandia-tervvel, itt most csak a legújabb fejlődésre fogunk kitérni.

A skandináv tudományos könyvtárak külföldi folyóiratainak központi katalógusa, a NOSP (= a kiadvány norvég nevének rövidítése a Nordisk Samkatalog over periodiske kjeftjeftéből) már hosszú történetre tekint vissza. A tervezésre az első bizottságot még 1958-ban hívták létre, ez azonban pár év múlva feloszlott. Akkor még nem voltak meg a feltételek ilyen rendszer megteremtésére. De egyes szakterületeken már sikerült folyóiratjegyzékeket publikálni, ilyen volt a List-Bio-Med. Miután ismeretessé váltak az elektronikus adatfeldolgozás új lehetőségei, újból hozzáfogtunk a tervező munkához. Az NVBF 1966-ban új bizottságot hívott életre, mind a négy országból megfelelő szakemberekkel. Az első munkajelentést 1968-ban adták ki, a zárójelentésnek 1973 őszén kell megjelennie. A bizottság egyebek közt közös formátumot dolgozott ki és fogadott el skandináv használatra az időszaki kiadványok bibliográfiai adatai továbbítására. A rendszert pillanatnyilag egy terv keretében kísérletezik ki, ez a pótlás a List-Bio-Med-hez. A cél az, hogy munkafelosztással olyan központi katalógizáló rendszert dolgozzanak ki (mintegy 70 000 címre), amely az egyes nemzeti periodikum-rendszerekből áll össze. Ennek a rendszernek lehetővé kell tennie, hogy az esetleges teljes kiadás mellett különféle származékjegyzékek (szakok szerint, földrajzi megoszlás szerint stb.) szerkesztését is biztosítsa. A rendszer nagy segítség lesz a skandináv könyvtárak beszerzési politikájában, de jelentős módon meg fogja könnyíteni a könyvtárközi kölcsönzést is. Ezért a Scandia-tervvel szoros összhangban kell tovább fejleszteni.

A SCANDIA-TERV

A Scandia-tervért már nem az NVBF a felelős, hanem egy új és hivatalos szerv: De nordiska forskningsbibliotekens samarbetskommitté (Bizottság az északi tudományos könyvtárak együttműködésére). Ezt a szervet alább részletesebben ismertetjük.

A Terv gyakorlati intézésére és továbbfejlesztésére külön bizottságot hoztak létre, amelyet "huvudkommitté"-nak hívnak és amelynek tagjait a nemzeti tanácsok választják. Most dolgoztak ki először a Terv történetében szervezeti és működési szabályzatot, és ezt az alább említett együttműködési bizottság 1973 áprilisában hagyta jóvá. Pillanatnyilag a Terv filozófiájának, alapvető célkitűzésének kritikai felülvizsgálata folyik, ugyanis a helyzet az utóbbi években lényegesen megváltozott. Ugyanakkor a Terv keretében a gyakorlati könyvtári együttműködést pl. a kölcsönzőforgalom és a katalógizálás terén is intenzívebb szeretnék tenni.

Igazolódott-e a Scandia-terv? A felet igenlő, és még pozitívabb lenne, ha a központi tervező munka nem bénult volna meg csaknem négy évre. De a szakjellegű speciális bizottságokban a gyakorlati munka ennek ellenére továbbfolyik, és részben új formákat vett fel. Azokon a szakterületeken, amelyek átfogó referáló lapokkal rendelkeznek, mint az orvostudomány, egyes természetudományok stb., azt a célt tűzték ki, hogy a skandináv könyvtáraknak mindazok folyóiratokra elő kell fizetniük, amelyeket ezekben a referáló lapokban idéznek. Az előfizetést általában a Terv ismert

alapelvei szerint osztották meg. Továbbá folyóiratjegyzékeket is állítottak össze. Tulajdonképpen csak a humánjellegű vagy általános könyvtárak beszerzéseinek összehangolása stagnál.

Sajnos nem készül Finnországban egységes és részletes statisztika a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésről. Ezért számos kérdésre nem lehet választ adni. Pl. nem tudjuk megmondani, milyen szerepe van a Scandia-tervnek a könyvtárközi kölcsönzésben. Csak annyit tudunk, hogy a kölcsönző forgalomnak mintegy fele Skandináviába megy Finnországból, mint ezt az alábbi számok mutatják:

	Küldtünk		Kaptunk	
	Kölcsönzés	Másolat	Kölcsönzés	Másolat
Skandinávia	1250	200	2900	6870
Összesen	2240	1130	4430	5670

Látható, hogy Finnország lényegesen többet kap, mint amennyit ad. Statisztikai egységként nálunk a megrendelés, nem pedig a kötet számít. A fenti számok csak a legnagyobb nyolc könyvtár forgalmát ölelik fel; ez a finn tudományos könyvtárak nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésének mintegy 3/4 részét teszi ki.

A finn könyvtárak számára a skandináv együttműködés életszükséglet. Talán a többi északi ország vonatkozásában is jogos lenne azt mondani: világméretekhez viszonyítva mindegyik ország igen kicsiny és a rendelkezésre álló források mind anyagilag, mind személyzetben meglehetősen korlátozottak. Ma a skandináviai bizottságok és munkacsoportok olyan nagyméretű tervező munkát végeznek, ami az egyes országok keretei között alig lenne elképzelhető. A nemzetközi könyvtári együttműködésben a skandináv könyvtárak egységes csoportként vesznek részt. Sőt a nemzetközi szervezetekben a képviselőket illetően bizonyos munkamegosztás alakult ki. Ilyen módon a tapasztalatokat ésszerűbben lehet felhasználni és növelni.

A Scandia-terv konkrét jelentőségéről bajosan adhatók egyértelmű számok és adatok. Bár egyes területeken az új angol National Lending Library for Science and Technologie (most a British Library kölcsönző osztálya) egyes területeken mind növekvő jelentőséget nyert, nem tudnánk megenni a többi skandináv könyvtár állománya nélkül. Felmerül persze a kérdés, nem lenne-e kedvezőbb megoldás, ha a teljes periférikus irodalmat egy helyre telepítenénk. Bár a skandináv együttműködés ezekben az országokban nem minősül nemzetközinek, mégis vannak gyakorlati nehézségek, amelyek ellene mondanak annak, hogy egyetlen skandináv kölcsönző könyvtárat szervezzünk a ritkán használt irodalomnak. A másik oldalról meg éppen azt lehet mondani, hogy semmi lényeges különbséget nem jelent, ha a könyvtárközi kölcsönzés a kívánt művet egy finn vagy egy nem finn könyvtárból szerzi meg.

Különösen az utóbbi években erős a törekvés, hogy az együttműködés számára hivatalos alapot teremtsünk. Minden országban folyamatban van nemzeti csúcshatóságok létesítése. Finnországban már 1954-ben megalakult a tudományos könyvtári bizottság, Svédországban a hatvanas években jött létre egy hasonló tanács, Dániában és Norvégiában a hatvanas évek végén. Magától született meg a gondolat, hogy ezeknek a tanácsoknak koordináló együttesét kell létrehozni, és ez vehetné magára a könyvtári együttműködés legfőbb irányítását, 1973 elején megalakult ez a grémium és a négy skandináv ország nemzeti tanácsának 2-2 képviselőjéből tevődik össze. A két személy közül az egyik mindig a nemzeti tanács elnöke, a három királyságban magától értetődően ez a királyi könyvtár igazgatója.

Ennek a grémiumnak a létrehozásával (neve: De nordiska forskningsbibliotekens samarbetskommitté - az északi tudományos könyvtárak együttműködési bizottsága) a könyvtári együttműködés számára a legmagasabb szinten sikerült fórumot teremteni. Bár határozatai nem jogszabály jellegűek, alig lehet kételkedni, hogy az ajánlások megvalósulnak. Már a grémium összetétele biztosíték erre. De minthogy a bizottság még fiatal, eredményeiről nem sokat szólhatunk. Az első feladat, hogy megfelelő képet nyerjünk a helyzetről. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a bizottság átmenetinek tekintti magát, mintegy közvetítő lépcsőfokot képez ahhoz a későbbi szervhez, az egész könyvtári és információügy kormány szintű közös szervéhez, amelyet a kormányok fognak felállítani.

Már 1971 óta működik egy kormány szervezte koordináló szerv az információ és dokumentáció számára, a NORDDOK (Nordiska koordineringsorganet för teknisk och naturvetenskaplig information = Északi koordináló szervezet a műszaki és természettudományok számára). Idáig a NORDDOK kizárólag az információ és dokumentáció ügyeivel foglalkozott, bár igen tág értelemben. Ezt a tényt azonban könyvtáros körökben nagyon problematikusnak érzik, ezért már régóta jelentkeznek a törekvések, hogy a NORDDOK feladatkörét bővítsék ki oly módon, hogy a tudományos könyvtárakat is felölelje. Kezdetben ezek a törekvések sikertelenek voltak, ezért kényszerültek a könyvtárosok arra, hogy együttműködésük számára saját szervezet hozzanak létre.

De a NORDDOK 1973. április 4-i ülésén már olyan határozatot hozott, amely a kívánt intézkedéseket két éven belül lehetővé teszi. Ezen a módon a könyvtárügy és információ ügye egységbe kerül, mely még annál is többet jelent, hogy helyreáll a két terület elrontott egysége. Az egység nagyobb keretben jön létre, az északi államközi kulturális együttműködés részévé válik.

Jól látható, mint lett Skandináviában lépésről lépésre szilárdabb a könyvtári együttműködés. Nem csupán a kor nemzetközi fejlődésének a következménye ez, hanem van benne valami sajátos északi vonás is. Komoly szerepet játszanak itt a régi kulturális közösség és a közös hagyományok is. Az őszinteség jegyében azonban meg kell mondanom azt is, hogy a

régi hagyományok itt-ott akadályozó tényezőkként szerepelnek. A közös történet nem volt mindig harmonikus! Mindenesetre ma problémáinkhoz északi megoldást igyekszünk találni, mert realista módon szemlélve, ez az eljárás igen kedvezőnek bizonyult. A kulturális közösség és ennek szervezeti formái természetesen semmi módon nem korlátozzák az egyes országok politikai mozgásszabadságát, ami a történelem legfrissebb eseményeiből világosan látható. És summa summarum hadd említsük az érzelmi tényezőket. A skandináv együttműködésnek megvan a maga külön vársza, ami a józan beszámolókból megfelelően sajnos nem tűnhet ki.

IRODALOM

Könyvtárgépesítés

Tieteellisten kirjastojen atk-tavoitetoimkunnan mietintö. Helsinki, 1972. 122 p. Mell. (Komiteanmietintö 1972; B 53). A finn tudományos könyvtárak számítógépesítési tervezésére szervezett bizottság emlékirata. (Rövidített angol kiadása előkészületben.)

Skandináv könyvtári együttműködés

Birkelund, Palle: Bibliothekarische Kooperation in Dänemark und Skandinavien. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographi, 16. (1969). p. 231-330.

Henriksson, Karl-Erik: Scandia-planen pa 1960-talet. = Nordisk tidsskrift för bok- och biblioteksväsen, 56. (1969). p. 170-179.

Kleberg, Tönnes: A Scandia tervról. = Könyvtári Figyelő, 9. (1963). 113-122. p.

Laubiger, Hans-Dieter: Materialien über die Bibliotheksplanung Schwedens. München, 1973. (Verlag Dokumentation).

Ottervik, Gösta: Nordiskt bibliotekssamarbete under efterkrigstiden. = Nordiska bibliotek 1947-1964. En översikt. Red. av Kjell Nelson. Göteborg 1964. 131-152. p.

Tell, Björn V.: Scandinavian Developments in Documentation and Information Services. = Library Trends 17. (1969). 289-298. p.

Fordította: SEBESTYÉN Géza